

Базалийская Н. П.

Козак А. Н.

Хмельницкий национальный университет

ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОГО КОНФЛИКТА В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТРУДОВОГО КОЛЛЕКТИВА

Резюме

В статье проведен анализ особенностей инновационной деятельности отечественных предприятий. Определена экономическая сущность инновационного конфликта на предприятии. Проведено исследование влияния инновационных конфликтов на деятельность трудового коллектива предприятия. Предложены пути предотвращения появления новых и решения существующих инновационных конфликтов в пределах промышленного предприятия.

Ключевые слова: инновация, инновационный конфликт, причины инновационных конфликтов, нововведения, этапы нововведения.

Bazaliyska N. P.

Kozak A. N.

Khmelnitsky National University

WAYS OF OVERCOMING THE INNOVATIVE CONFLICT IN THE ACTIVITIES OF LABOUR COLLECTIVE

Summary

The article analyzed the characteristics of innovation of domestic enterprises. The economic essence of innovation in the company of the conflict is defined. The influence of innovative activity conflicts in labor collective enterprise is explored. Ways to avoid the emergence of new and innovative solution of the existing conflicts within the industrial enterprise are offered.

Key words: innovation, innovative conflicts and conflicts of innovation, innovation, innovation stages.

УДК 334.75

Братута О. Г.

Український державний хіміко-технологічний університет

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ

Досліджено та визначено економічну сутність об'єднання підприємств як нового явища економічної сфери суспільства на сучасному етапі становлення. Визначено поняття «об'єднання підприємств», обставини та причини виникнення, принципи й тип господарського механізму його функціонування. Систематизована класифікація видових форм прояву об'єднання підприємств.

Ключові слова: економічна сфера суспільного буття, підприємництво, підприємство, об'єднання підприємств.

Постановка проблеми. Для сучасного етапу еволюції економічної сфери суспільного буття характерно різноманіття як організаційних структур підприємництва, так і їх видових форм. Зокрема серед зазначених структур можна виділити такі родові форми: підприємство, холдинг, об'єднання підприємств [1].

У межах кожної з цих альтернативних організаційних структур будь-який суб'єкт господарювання, орієнтований на підприємництво залежно від його економічного потенціалу, має право та можливість забезпечити досягнення своїх засадних стратегічних цілей:

1) реалізувати власний економічний інтерес (максимізувати обсяг підприємницького прибутку);

2) забезпечити неперервність свого життєвого циклу.

Проблема полягає в економічно обґрунтованому виборі певної із зазначених організаційних структур підприємництва, що передбачає чітке та повне розуміння переваг, обставин і сфер застосування кожної з них. Якщо стосовно підприєм-

ства й холдингу є певні напрацювання на рівні як позитивного, так і нормативного видів економічного знання, то щодо об'єднання підприємств процес дослідження знаходиться лише на початковій стадії [2–5]. У наслідок цього виникає ситуація, коли суттєво обмежується можливість використання цієї нової форми підприємництва, і зокрема тими господарюючими суб'єктами, що значно поступаються за рівнем свого економічного потенціалу галузевим лідерам. Крім того, виникає невідповідність між фактичним масштабом підприємницького сектору реальної економіки та його потенційними можливостями. Особливо ця проблема була й залишається актуальною для вітчизняної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В економічній науці – світовій і вітчизняній – стосовно об'єднання підприємств і його видових форм розпочаті та проводяться інтенсивні дослідження щодо визначення сутності цього в історичному плані нового економічного явища, класифікації його видових форм, визначення умов і сфер застосування тощо [2–6]. Водночас аналіз опублі-

кованих результатів наукових досліджень дає підстави зробити такі висновки щодо їх повноти та теоретичної цінності:

1. Серед науковців немає однастайності у трактуванні поняття «об'єднання підприємств» як своєрідного економічного явища. При цьому в будь-якому авторському варіанті як зміст цього поняття, так і його обсяг є логічно неповним і неадекватним. Що стосується змісту, то акцент робиться на визначенні й описі частини як значних, так і незначних ознак, але поза увагою залишаються загальні ознаки явища. Що стосується обсягу зазначеного поняття, то слід вказати, що не всі його видові форми охоплюються як предмети. Крім того, включаються окремі видові форми інших організаційних структур підприємництва.

2. Визначені причини виникнення об'єднання підприємств не відповідають повною мірою природі цього явища та скоріше пов'язані із загальними причинами, що зумовлюють формотворчі процеси та видові зміни притаманні для усіх організаційних структур підприємництва на сучасному етапі еволюції економічної сфери суспільного буття, зокрема глобалізація, НТП, загострення конкурентної боротьби тощо.

3. Невірно визначена специфічна форма загального процесу відтворення суспільного виробництва, яка зумовлює появу об'єднання підприємств. Зокрема мова йде про форми суспільного поділу праці (спеціалізацію та кооперацію) або інтеграцію.

4. Не розкрито тип господарського механізму, що забезпечує функціонування цієї форми підприємництва.

5. Частина визначених принципів утворення та забезпечення функціонування об'єднання підприємств не адекватна економічній природі цього явища.

6. Незавершений та еkleктичний характер мають різноманітні класифікації видових форм об'єднання підприємств.

Одна з основних причин такого становища зумовлена методологічною неповнотою проведених досліджень. Останні мають емпіричний характер, а отже, зорієнтовані на отримання адекватного типу наукових результатів та обмежуються відповідним, переважно описовим, арсеналом методів дослідження. За нинішніх обставин, враховуючи напрацьовані наукові результати щодо вже окресленої предметної сфери дослідження, необхідно застосовувати методологічне забезпечення теоретичного рівня.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для того, щоб визначити сутність економічного явища об'єднання підприємств у формі теоретичного знання, необхідно дослідити такі проблеми:

- визначення та систематизації загальних і важливих ознак зазначеного явища, на підставі яких сформулювати дефініцію його поняття;
- визначення та систематизації основних причин виникнення об'єднання підприємств;
- визначення видової форми процесу відтворення суспільного виробництва, що забезпечила виникнення цього явища;
- визначення та систематизації сукупності основних принципів, на базі яких створюється об'єднання підприємств;
- визначення типу господарського механізму, що забезпечує функціонування зазначеної форми підприємництва;

– систематизації видових форм об'єднання підприємств.

Метою статті є дослідження та розкриття сутності об'єднання підприємств як нового специфічного явища економічної сфери суспільного буття на сучасному етапі її еволюції.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі проведених досліджень було поглиблено та систематизовано наукове знання щодо сутності такого явища, як об'єднання підприємств, що зображено такими концептуальними положеннями:

1. Обставини виникнення об'єднання підприємств. Основною характерною ознакою сучасного історичного етапу еволюції економічної сфери суспільства є глобалізація економічних відносин в цілому та господарської діяльності зокрема. Так, для реалізації господарської діяльності необхідно: опанувати підприємствами середовища мезо-, макро- та мегаекономічних систем; суттєвому зменшити термін життєвого циклу економічних інновацій; тотально запровадити інформаційні технології та утворити на цій основі всеохоплювальні комунікативні інфраструктури ведення господарської діяльності; стандартизувати й уніфікувати системи державного регулювання та розширити сфери впливу систем наддержавного регулювання економічних відносин; визначити шляхи поліпшення інституційної структури економіки як одного з пріоритетних напрямів державної економічної політики; сформулювати та поширити уніфіковані етичні норми ведення господарської діяльності як одного з основних механізмів взаємодії між підприємствами.

У свою чергу, зазначені процеси призводять до загострення конкурентної боротьби, як еволюціонувала у свою сучасну більш складну форму – гіперконкуренцію [7, с. 3]. Для останньої є характерними не тільки глобальний характер і виникнення поряд з індивідуальною групою форми, а й доповнення арсеналу методів конкуренції організаційними методами.

Кінцевим наслідком зазначених обставин і процесів є тенденція переорієнтації «критичної маси» господарських суб'єктів, незалежно від їх економічного потенціалу, на підприємництво, що призвело як до розширення складу його родових форм, так і до диференціації видових форм у межах вже наявних родових.

За цих обставин до вже традиційних форм підприємницької діяльності (підприємство, холдинг) додалася ще й така, як об'єднання підприємств.

2. Основні причини виникнення об'єднання підприємств. Враховуючи вищевказані обставини, можна виокремити лише дві основні причини виникнення об'єднання підприємств, що пов'язані із значно меншими стосовно інших форм підприємництва потребами в інвестиційних ресурсах і термінах їх освоєння щодо реалізації засадних стратегічних цілей підприємств і держави.

Сучасні підприємства, як лише єдина форма господарського суб'єкта, організують свою діяльність, спираючись на власні засадні стратегічні цілі: отримання й максимізація нормального й економічного прибутку, а також забезпечення неперервності свого життєвого циклу. Обидві цілі досягаються на основі підприємництва, тобто ведення господарської діяльності на основі економічних базисних піонерних інновацій, у тому числі й організаційних, до яких, власне, належать форми підприємництва. Особливістю базисних організаційних інновацій є те, що: їх упро-

вадження потребує лише трансакційних витрат; вони є необхідною умовою для впровадження інших видів інновацій (продуктивних, технологічних, технічних тощо). Порівняно з іншими формами підприємництва об'єднання підприємств як базисна організаційна інновація має переваги у таких випадках:

1) відсутності у підприємств базисних піонерних інновацій і недостатніх інвестиційних ресурсах для їх створення самостійно. За таких обставин група зацікавлених підприємств може створити об'єднання підприємств з метою консолідації їх індивідуальних можливостей щодо створення певних інновацій з набуттям у колективну власність й використанням для формування певних необхідних конкурентних переваг кожним з його учасників;

2) наявності у підприємств певних видів базисних піонерних інновацій. За таких обставин через організаційну структуру об'єднання підприємств набуття необхідної сукупності конкурентних переваг кожним з його учасників забезпечується на основі обміну на паритетних засадах правами власності щодо користування відповідними інноваціями.

Слід додати, що той чи інший вид зазначених дій може бути формалізованим через певну видову форму об'єднання підприємств.

Що стосується зацікавленості держави у створенні та функціонуванні об'єднання підприємств, то окрім розширення підприємницького сектору національної економіки, зазначену форму підприємництва з меншими бюджетними витратами доцільно використати як інструмент управління процесом економічного розвитку в рамках реалізації державної макроекономічної та регіональної політики при формуванні полюсів розвитку та зон розвитку.

3. Загальні та головні ознаки об'єднання підприємств як економічного явища. До досягнень вітчизняної економічної науки слід віднести те, що об'єднання підприємств визнається як нове самостійне економічне явище [2; 3]. Водночас слід констатувати відсутність ґрунтовних досліджень щодо визначення його загальних та головних ознак, що не дає можливості на науковій основі визначити його поняття, у тому числі дефініцію, принципи його організації і функціонування, а також видові форми.

Більшість науковців визначають лише одну загальну ознаку цього явища – це організація комерційного типу, а отже, суб'єкт господарської діяльності. Серед головних ознак виділяють такі: юридичну відокремленість, наявність власного майна, майнову відповідальність, можливість ведення самостійного балансу, організаційну єдність, господарську самостійність та ін. Крім того, визначені господарські компетенції об'єднання підприємств повністю збігаються з компетенціями підприємства. Таким чином, поняття «підприємство» й «об'єднання підприємств» трактуються як сумісні перехресні поняття, тоді як вони є несумісними нейтральними поняттями.

Відмінність від підприємства вбачають лише у меті створення об'єднання підприємств – координації діяльності підприємств-членів щодо виконання спільних для них соціально-економічних цілей.

З положенням щодо визначення ролі координації діяльності підприємств-членів як мети створення об'єднання підприємств не можна погодитися. Економічна сутність координації полягає у

тому, що це певна система економічних відносин, функціонування якої забезпечується відповідним типом господарського механізму. До суттєвих відмінностей між підприємством і об'єднанням підприємств доцільно віднести якісну різницю у типах внутрішнього господарського механізму здійснення їх діяльності. Якщо в основу формування та забезпечення діяльності підприємства покладено ієрархічний тип господарського механізму, який у сучасних умовах розвитку економіки доповнюється стихійним, то діяльність об'єднання підприємств побудована на новому його типі – координаційному, відкритому ще Ф. Перру. Особливість цього типу господарського механізму полягає у тому, що діяльність контрагентів у зовнішньому середовищі визначається на певний термін консолідованим економічним інтересом учасників об'єднання, який на договірній основі забезпечує упорядкованість їх взаємодії та зображає у стратегічних і поточних планах господарської діяльності цих підприємств. Слід додати, що тип господарського механізму, у свою чергу, визначає тип оцінки ефективності господарської діяльності різновидів організаційних структур підприємництва: для стихійного типу – це конкурентна ефективність; ієрархічного – директивна; координаційного – Парето-ефективність.

Вищезазначений суперечливий склад ознак дослідженого поняття у вітчизняній науковій літературі зумовлений теоретичною основою, що запозичена з теоретичного набутого економічної науки часів радянської епохи. У 70-х рр. ХХ ст. почали застосовуватися такі організаційні структури, як виробничо-територіальні об'єднання, та структури більш високого рівня агрегування – республіканські та союзні галузеві об'єднання, що включали певну кількість підприємств одного виробничого профілю. Ці організаційні заходи для умов ринкової економіки – псевдоінновації – здійснювалися у руслі перманентної політики модернізації радянської економіки, що розпочалася у 60-х рр. ХХ ст. і, по суті, передбачала використання господарського досвіду економічно розвинених капіталістичних країн. При цьому аналогом зазначених об'єднань були горизонтально інтегровані концерни, що були, будуть і є однією з сучасних організаційних форм підприємства економіки ринкового типу. Варіант зазначених модернізаційних заходів економіки розвиненого соціалізму був направлений лише на створення додаткової проміжної бюрократичної ланки системи адміністративно-командного управління, через яку здійснювалися планування та контроль господарської діяльності підприємств органами загальнодержавної влади (держплан, галузеве міністерство тощо). Формально ці об'єднання функціонували на госпрозрахунковій основі, тобто за допомогою підприємств, які їм підпорядковувалися. Таким чином, як логічна основа використано непорівняне поняття.

Ще однією з головних причин нечіткої ідентифікації об'єднання підприємств як поняття (за змістом та обсягом) є те, що механічно за аналогією визначено видову форму процесу відтворення суспільного виробництва, яка забезпечила виникнення цього явища. В науковій літературі можна виділити два підходи: у першому з них робиться акцент на суспільному поділі праці, зокрема процесі спеціалізації і кооперування, у той час як в альтернативному – на процес інтеграції.

Процес суспільного поділу праці, як це було ще визначено класиками економічної науки, забезпе-

чив лише виникнення підприємства як окремого суб'єкта господарської діяльності (родової форми) ринкової економіки, а також сприяв і сприяє досі диференціації його видових галузевих форм. Процес інтеграції забезпечує диференціації його видових організаційних форм: з сукупності цілісних економічних систем мікроекономічного рівня утворюється нова цілісна система більш високого рівня агрегування. Тобто з окремих підприємств утворюється нове, у складі якого зазначені підприємства перетворюються на організаційні підрозділи нового господарюючого суб'єкта. Процес інтеграції реалізується шляхом таких способів забезпечення організаційного розвитку підприємств, як поглинання й злиття.

Об'єднання підприємств, що відноситься до систем сумативного типу, виникає унаслідок дії ще однієї нової форми процесу відтворення суспільного виробництва – процесу об'єднання. Способом утворення об'єднання підприємств є консолідація, об'єктом якої є певні конкурентні переваги окремих членів об'єднання, що використовуються його членами на безоплатній основі.

До загальних ознак поняття «об'єднання підприємств», що робить цей термін схожим з поняттями «підприємство» та «холдинг», є те, що це економічна система мікроекономічного рівня, яка до того ж є організаційною структурою підприємництва. Відрізняє від «підприємства», але схожий з «холдингом», те, що це система сумативного типу.

До головних ознак, що відрізняють «об'єднання підприємств» від інших форм підприємництва слід віднести такі:

- відсутність у суб'єкта господарських відносин власного економічного інтересу;
- підпорядкованість у своїй діяльності інтересам підприємств, що утворили відповідне об'єднання;
- відсутність власного єдиного майна;
- координаційний тип господарського механізму процесу взаємодії між підприємствами, що утворили відповідне об'єднання;
- добровільний характер об'єднання;
- відсутність правової відокремленості;
- прийняття управлінських рішень на основі консенсусу;
- відсутність економічної свободи у здійсненні своєї діяльності.

Розгорнутий зміст поняття «об'єднання підприємств» є логічною основою для формулювання більш змістовної й науково обґрунтованої його дефініції, визначення та систематизації принципів створення та функціонування цієї організаційної структури підприємництва і її видових форм.

4. Дефініція поняття «об'єднання підприємств». Під поняттям «об'єднання підприємств» слід розуміти певну економічну систему сумативного підприємницького типу, що є опосередкованим організаційним засобом надання можливості кожному з його членів реалізувати засадні стратегічні цілі на основі координації певних видів їх господарської діяльності.

5. Основні принципи створення та функціонування об'єднання підприємств. В економічній літературі виділяють такі принципи створення та функціонування об'єднання підприємств: свободи вибору форми об'єднання; майнової рівноправності партнерів; свободи вибору організаційної структури і форми управління; вибору ступеня самостійності учасників; відповідальності зобов'язань, що виникли при вступі до об'єднання [2; 3].

Наведені основні принципи, як і трактування поняття «об'єднання підприємств», передбачають формування цієї організаційної структури підприємництва як цілісної економічної системи мікроекономічного рівня, що відповідає певною мірою економічній природі підприємства, ніж об'єднання підприємств.

Система основних принципів створення та функціонування об'єднання підприємств, як загальна основа формування будь-якої його видової форми, зважаючи на головні ознаки цього явища, має включати такі елементи:

- добровільності входження;
- баланс інтересів членів об'єднання;
- підпорядкованості діяльності об'єднання інтересам його членів;
- консенсус у прийнятті управлінських рішень.

6. Видові форми об'єднання підприємств. Переважна більшість вітчизняних науковців виділяють такі видові організаційні форми об'єднання підприємств: асоціація, картель, синдикат, пул, консорціум, кластер, промислово-фінансову групу, перехресний холдинг, стратегічний альянс, корпорацію, концерн [2; 3; 5]. Наведена класифікація основана на вищезазначене трактування поняття «об'єднання підприємств», а отже, має такі самі методологічні та змістові недоліки.

Зокрема, наявне включення до складу видових організаційних форм об'єднання підприємств сучасних форм підприємства – корпорації (акціонерне товариство, що є однією з організаційно-правових форм підприємства), а також концерну (організаційна видова форма корпорації, що має територіально розгалужені структурні підрозділи або у формі представництва, або у формі філіалу або застосовують і те й інше).

Крім того, не можна погодитися зі включенням до наведеної класифікації синдикату та пулу. В обох формах передбачається коопераційні відносини між підприємствами. У першому випадку стосовно спільного матеріально-технічного забезпечення членів синдикату через підприємство, яке спеціалізується на закупівлі оптом певних матеріально-технічних ресурсів, а у другому – спільного збуту товарів членів пулу через підприємство, яке спеціалізується на оптовій торгівлі. Формування та функціонування як синдикату, так і пулу передбачає створення їх учасниками зазначених спільних підприємств, з якими укладаються господарські договори для постачання або збуту товарів.

Що стосується інших видових організаційних форм об'єднання підприємств, то можна погодитися з їх включенням до зазначеної класифікації, але потребує суттєвого уточнення трактування їх змісту [6].

Висновки. Для сучасного етапу еволюції економічної сфери суспільства характерно різноманіття як організаційних структур підприємництва, так і їх видових форм. Проблема полягає в економічно обґрунтованому виборі певної із зазначених організаційних структур підприємництва, що передбачає чітке та повне розуміння переваг, обставин і сфер застосування кожної з них. Що стосується дослідження об'єднання підприємств, то процес його вивчення знаходиться лише на початковій стадії. На основі проведених досліджень визначено поняття «об'єднання підприємств», обставини та причини виникнення цього явища, принципи й тип господарського механізму його функціонування. Систематизована класифікація видових форм прояву об'єднання підприємств.

Щодо напрямів проведення подальших досліджень в межах розглянутої проблеми, можна сформулювати такі завдання: визначити теоретичні засади оцінювання ефективності функціонування певних форм об'єднання підприємств, розробити методику економічного обґрунтування доцільності

участі підприємства в об'єднанні підприємств, а також вибору адекватної його економічному потенціалу видової форми об'єднання підприємств, створити систему управління щодо забезпечення координації господарської діяльності підприємств – членів об'єднання підприємств.

Список літератури:

1. Братута А. Общая характеристика организационных форм и способов ведения конкурентной борьбы современными предприятиями / А. Братута // Новая экономика : спец. Выпуск. – Октябрь. – 2014. – С. 27–31.
2. Гиль О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств : [навч. посібник] / О. Гиль, Л. Гришина, П. Карась. – Львів : Новий світ-2000, 2009. – 248 с.
3. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств : [навч. посібник] / під заг. ред. Л. Чепурди. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 269 с.
4. Жданова Л. Организация и управление фирмой в развитых странах : [учебник] / Л. Жданова. – М. : Экономика, 2008. – 637 с.
5. Теория организации : [учебник] / под ред. Б. Мильнера. – 6-е изд., перер. и доп. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 797 с.
6. Братута О. Загальна характеристика сучасних форм підприємництва: сутність, зміст і класифікація / О. Братута // Economic efficiency of business in the conditions of unstable economy : collective monograph. – Taunton, MA, United States of America, 2015. – С. 281–286.
7. Царев В. Оценка конкурентоспособности предприятий (организаций). Теория и методология : [учеб. пособие] / В. Царев, А. Канторович, В. Черныш. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 799 с.

Братута О. Г.

Украинский государственный химико-технологический университет

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПОДХОДЫ К АНАЛИЗУ ОБЪЕДИНЕНИЙ ПРЕДПРИЯТИЙ

Резюме

Объектом исследования является объединение предприятий как новое явление экономической сферы общественного бытия на современном этапе ее эволюции. Предметом исследования является экономическая сущность этого явления. Определено понятие «объединение предприятий», обстоятельства и причины возникновения этого явления, принципы и тип хозяйственного механизма его функционирования. Систематизирована классификация видовых форм проявления объединения предприятий.

Ключевые слова: экономическая сфера общественного бытия, предпринимательство, предприятие, объединение предприятий.

Bratuta O. G.

Ukrainian State University of Chemical Technology

CONCEPTUAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF ASSOCIATIONS OF ENTERPRISES

Summary

The object of research is the uniting of enterprises. The subject of research is the essence of this economic phenomenon. The concept of the uniting of enterprises, the circumstances and causes of the phenomenon, the principles and the type of economic mechanism of its functioning were defined. The classification of forms of the uniting of enterprises was refined.

Key words: economic sphere of social being, entrepreneurship, enterprise, uniting of enterprises.